

A jávorszarvas-mítosz az obi-ugor folklórban[◊]

Bevezetés

Nagytestű, s ezért a táplálkozásban jelentős szerepet betöltő állat lévén, a jávorszarvas az obi-ugor népek körében a medvéhez hasonló tiszteletnek örvend. Bár kultusza nem olyan fejlett, mint a medvéé, de rokon vonásokat mutat vele. A jávorszarvast is isteni eredetűnek tartják, úgy gondolják, hogy érti az emberi beszédet, vadászatához, húsának felhasználásához több tilalom és szertartás kapcsolódik. A 19/20. század fordulóján az obi-ugor területen gyűjtött kutatók rendre beszámolnak a jávorszarvassal kapcsolatos hiedelmekről és kultuszáról (Munkácsi 1910: 0314–0316, Karjalainen 1918: 395–396, Karjalainen 1927: 20–23, Kannisto–Liimola–Virtanen 1958: 384–386). Vértes Editnek főleg ezekre az anyagokra épülő összefoglalásai is hangsúlyozzák a jávor kitüntetett szerepét az állatvilágban (Vértes 1990: 180–181, 1997: 523–524). A 20. század második felének orosz kutatói is találkoztak a jávorszarvas kultuszával (Kulemzin 1984: 86–88, Kulemzin–Lukina 1992: 91), eredményeik beépültek az újabb mitológiai lexikonokba (Kulemzin 2000: 180–181, Gemujev 2001: 81–82, Petruhin 2005: 347–348, Siikala et al. 2006: 118–119). Legutóbb Nagy Zoltán írta le ezt a vaszjugani hantik között máig élő hagyományt (Nagy 1999, 2007: 158–165).

A medveműnyelvhöz hasonlóan a jávorszarvassal kapcsolatban is több tabusztót jegyeztek fel. Már a jávor neve is gyakran tabunév. Amint a medvét, a jávort is hívják egyszerűen 'állat'-nak (vog. *uj*, o. *wájəγ*, *wəj*, *wáj*), ismert még a vog. *janij uj*, *janjūj* 'nagy állat' (MK 146), *vāni uj* 'erdei állat' (MK 715), az o. *enə wojə* 'nagy állat', *kūrəη wájəγ* 'lábás állat' (DEWOS 1563). Legelterjedtebb manysi neve, a *sōrp* a magyar *szarvas* megfelelője (MK 563). A hanti *ńōχ*, *ńōw* (DEWOS 1029) viszont nem tabujellegű elnevezés.

Nemzetség névadójaként is ismert a jávorszarvas: a szurguti hantik három nagy nemzetségbe, a medve, a jávor és a hód nemzetségébe sorolják magukat (Csernyecov 1949, Szokolova 1983: 111–114).

A jávorszarvas eredete egyben csillagmítosz: az obi-ugor mitológia szerint az isten a jávort hatlábúnak teremtette, de még a mitológiai időben az égi vadász elejtette, s két hátsó lábát levágva lassúbb futásúvá, tehát az ember számára könnyebben vadászhatóvá tette. Az állat halálában az égre rajzolódott, csillagképpé (Göncölszekér = Nagymedve) vált. A Tejút pedig a szarvasűző vadász sítálpainak nyomán alakult ki. Ez a mítosz az egész obi-ugor nyelvterületen ismert.

Szibériában az obi-ugorokon kívül a szölkupok (Holmberg/Harva szóhasználatában a turuhanski szamojédok) és a ketek nevezik jávorszarvasnak a Göncöl-csillagképet, a jakutok viszont a szarvasűző vadászokat az Orionban vélik felfedezni (Harva 1933: 131, Holmberg

◊ Jelen tanulmány alapja egy 1998-ban, Oslóban elhangzott konferenciaelőadás, mely nyomtatásban is megjelent (Csepregi 2005). A mostani, magyar nyelvű változatba beledolgoztam az utóbbi tíz évben örvendetesen megszorodott új forrásokat és szakirodalmat is.

1964: 426–428). A szibériai orosz nyelvjárásban is jávorszarvasnak (лось) hívják a Nagymedve csillagképet (Grigorovszkij 1882, Munkácsi 1910: 0223–0231, Erdődi 1970: 28–45). Johan Turi lapp író szerint az égre rajzolódott jávorszarvas magába foglalja a Cassiopeia, a Perseus és az Auriga csillagképeket. Ezt az információt többek között Jankovics Marcell is átvette (1985: 217), s az ő nyomán mások (Horváth 2007), de van, aki vitatja az ilyen nagy kiterjedésű csillagkép létezését. (Bartha 2007). Juha Pentikäinen is úgy értelmezte hanti adatközlője rajzát és magyarázatát, hogy a jávorszarvas agancsát a Cassiopeia, lábait pedig a Perseus csillagai formázzák (1997: 69).

Szarvaskultusz más népeknél

A rendkívüli gyors állat (szarvas, rénszarvas, jávorszarvas, esetleg antilop) vadászatának motívuma a legkülönbözőbb népek folklórában Eurázsia-szerte ismert. A motívum finnugor párhuzamai: a karjalai folklórában a Hiisi (= ördög) teremtette jávorszarvast (a paralelizmusok második sorában rénszarvast) próbálja elejteni a sítalpon száguldó vadász, de sikertelenül (Hautala 1947, Kuusi et al. 1977: 271–275, 548–549). Ez a motívum szerepel a Kalevala 13. énekében is. A lapp mitológia szerint a síléceket feltaláló, jávorszarvast űző testvérpár látszik az égen (Hautala 1947: 216). Egy kolai-lapp mesében a mennydörgés istene űzi a vadrénszarvast – ha utoléri, itt a világvége (Voigt 1966: 51–52). A magyarok egyik eredetmondája szerint a csodaszarvas vezeti új hazába az őt űző vadász-testvérpárt (a monda első írásos előfordulása a 13. század végéről való). A népének utat mutató íjas vadász a hanti folklórában úgy is megjelenik, hogy nem történik utalás a jávorszarvas mítoszára (Honko et al. 1993: 87). Jankovics Marcell bőséges tanulmányban, majd különálló könyvben térképezte föl a agancsos állat tiszteletének megnyilvánulásait az emberiség kultúrájában, ezen belül a magyar és az obi-ugor folklórában és népművészetben (1985, 2004).

A jávor tiszteletének ősi gyökereiről vallanak a több ezer éves sziklarajzok, melyek közül több található finnugorok mai és régi lakóhelye közelében (Norvégia, Karjala, Szibéria). A nyugat-szibériai Tom folyó mentén van az egyik leggazdagabb lelőhely (Okladnikov–Martinov 1983). A Csernyecov által közölt Ural-vidéki sziklarajzok egyikében Lükő Gábor a jávorcsillagmítosznak az ábrázolását vélte felfedezni, bár problematikus a több ezer éves emlékeket mai népekhez kapcsolni (Csernyecov 1959, Lükő 1962, Jankovics 1985, Nagy 1999: 87).

A jávor az obi-ugor folklórában

Tanulmányomban a mítosznak az obi-ugor folklórbeli megjelenését vizsgálom azoknak a manysi és hanti nyelvű szövegeknek a segítségével, melyeket mintegy százötven év során feljegyeztek. Tizenöt szövegről van tudomásom: ebből hetet a 19. században és a 19/20. század fordulóján, nyolcat pedig az utóbbi évtizedekben gyűjtöttek¹.

A 19. század közepén Reguly Antal a Lozva folyóról származó manysiktól két jávoréneket jegyzett föl. Munkácsi Bernát adta ki őket a század végén, s megtoldotta egy saját gyűjtésű

1 Jelen tanulmányban csak tizenhárom eredeti nyelvű szöveggel foglalkozom, ugyanis kettő Schmidt Éva gyűjtése, melyeket Éva még életében nekem adott, de halálakor megtiltotta a közlésüket.

énekekkel (Munkácsi 1896: 301–317). A Munkácsi gyűjtötte ének később Bede Anna műfordításában is megjelent (Kálmán 1980: 348–351), majd pedig angol fordításban (Munkácsi 1995: 112–116). Szintén a 19. század végén a magyar Pápay József az obdorszki hanti területen feljegyzett egy mesét (Pápay 1910: 166–169), Berezovóban pedig egy regetőredéket (Pápay 1992: 156–159). A 20. század elején a finn Artturi Kannisto pelimkai manysi területen gyűjtött egy énektöredéket, és egy mesét a Konda vidékén (Kannisto–Liimola 1951: 23–27). Az énektöredék magyarul is olvasható (Kálmán 1980: 352).

Az utóbbi évtizedekben gyűjtött és közölhető szövegek közül egy manysi, a többi hanti. Jevdokija Ivanovna Rombandejeva a saját édesanyjától, Marija Dmitrijevától jegyezte fel a jávorszarvas hagyományát 1959-ben, Hoszloh faluban (szoszvai manysi). A mítosz orosz fordítását kétszer is közölte (1991: 22–23, 1993: 39–41), eredeti nyelven viszont csak 2005-ben jelent meg, a manysi népköltészetet bemutató reprezentatív kötetben (2005: 304–305).

Négy ének a szurguti hanti területről való. Jeremej Ivanovics Szopocsin egy olyan mesét diktált le Honti Lászlónak 1976-ban, melyet apjától, Ivan Sztjepanovics Szopocsintól hallott (Honti 1978). Ennek a mesének az énekes változatát adta elő nekem Ivan Sztjepanovics lánya, Irina Kecsimova 1996-ban. Ezt 2003-ban közöltem a Honti László születésnapjára készült ünnepi kötetben (Csepregi 2003). Ivan Sztjepanovics unokatestvére, Ivan Szemjonovics Szopocsin 1993-ban Lázár Katalin magnetofonjába énekelt egy jávorének-töredéket. Ez a szöveg még kiadatlan. Megjelent viszont már nyomtatásban az a jávorének, melyet 1992-ben, a Jugan partján Pjotr Vasziljevics Kurlomkintól gyűjtöttünk (Csepregi 1998: 122–133). A három szurguti jávorének angol fordításban is megjelent az 1. lábjegyzetben említett tanulmányom függelékében (Csepregi 2005). Egy kongresszusi előadásában Lázár Katalin ezeket az énekeket zenei és részben tartalmi szempontból elemezte (Lázár 2001).

A Tatyjana Moldanova és Olga Mazur által 1988-ban gyűjtött kazimi hanti ének 2000-ben jelent meg az uráli népek mitológiáit bemutató sorozat hanti kötetében (Kulemzin 2000: 238–244). Ebben a hanti szöveg mellett orosz fordítás van. A kötet később megjelent angol nyelvű változatában (Siikala et. al. 2006) ugyanez angol és német fordítással szerepel.

Számos rege és regeváltozat csak fordításban ismert. Az oroszországi 19. századi közlések közül figyelemre méltó az, melyet Szerafim Patkanov egy Irtis-folyó vidéki hanti közlőtől jegyzett föl, és németül interpretálta (Patkanov 1897: 117–119). N. B. Lukinának az obi-ugor epikus folklórt bemutató, gazdag tartalmú mesekötetében (Lukina 1990) öt szöveg kapcsolatos a jávorszarvas mítoszával (három hanti és két manysi). Az egyik a Honti gyűjtötte Szopocsin-féle mese Schmidt Éva fordításában (66–69), van egy rövid változat a Vah folyóról Lukina gyűjtéséből (69, ugyanaz: Kulemzin–Lukina 1973:17), egy színjai változat M. Vahrusheva gyűjtéséből (69–70) és két északi manysi (szoszvai) változat Csernyecov gyűjtéséből (297, 433). Az égi jávorszarvas vadászatáról szóló történetet a Tromagan-folyóvidéki Ivan Sztjepanovics Szopocsin Juha Pentikäinennek is elmondta, ő finnül (Pentikäinen 1995: 138) és angolul is közölte (Pentikäinen 1997: 59). Legutóbb pedig Nagy Zoltán közölte a történetnek egy vaszjugani változatát magyarul (Nagy 1999: 87–88, 2007: 159–160).

A műfaji besorolás nehézségei

A tizenhárom eredeti nyelvű és a hét csak más nyelven megjelent szöveg néhány jellemzője leolvasható a mellékelt táblázatról. Feltüntettük a gyűjtő nevét, valamint a gyűjtés évét, az

adatközlő nevét és nyelvjárását (eszerint eredetiben hat manysi és hét hanti szöveggel van dolgunk), valamint megjelöltük a szöveg előadásmódját (nyolc ének, ebből kettő töredék és öt prózai szöveg).

A vizsgált nyolc ének közül hatban egyes szám első személyű az előadásmód, s ezek közül ötben a vadászt, egyben a jávorszarvast személyesíti meg az énekes. A prózai szövegek mind egyes szám 3. személyben szólnak. A csak fordításban megjelent szövegek (öt hanti és két manysi eredetű) mind prózában és egyes szám 3. személyben hangzottak el.

A szövegek műfaji besorolása nem könnyű feladat. Egyes irodalmárok szerint folklór-szövegekkel kapcsolatban nem is szabad műfajról beszélni. A folkloristák újabban úgy próbálják kategorizálni a folklórszövegeket, hogy az adatközlő saját meghatározását használják. Je. Rombandejeva legújabb manysi prózakötetében (2005) három kategóriát használ: *jalpəŋ mōjt* 'szent mese, azaz teremtménysz' *nas mōjt* 'nem szent mese' és *jis potər* 'régibeszélés, azaz monda'. A hantiban ezeknek a V *maít'*, Surg. *máit'*, Ni. *móis*, Kaz. Sy. *mós*, O *mas* 'mese' és a *jis jasəŋ*, *jis pötər* 'monda, elbeszélés' kifejezések felelnek meg. A mese nyelvilleg, stilisztikailag jobban megformált, sajátos hasonlatok, meseformulák jellemzik, előadásmódja drámaibb, párbeszédek élénkítik a szöveget. A monda egyszerűbb szerkezetű, inkább a tényközlésre szorítkozik. Ezen felosztás szerint az eredeti nyelvű prózai szövegek közül a 4., a 6. és a 9. számú tartozik a mese kategóriájába, az 5. és a 8. viszont monda.

Az énekek (vog. *ērjy*, *ēri*, o. *arəy*, *arə*, *ar*) is két csoportba sorolhatók. A legrégebben gyűjtött manysi énekek (Reguly, Munkácsi, és Kannisto gyűjtései) a medveünnepi repertoár részei, állaténekek. Vagy egy állat énekel magáról (1. és 7. számú), vagy több állat párbeszédét halljuk dramatikus előadásban (2. és 3. számú). A többi ének (három szurguti és egy kazimi) viszont epikus, a vadász mondja el vadászatának történetét. A jávorszarvasmítosz e kétféle megjelenési módjára már Lázár Katalin is utalt Schmidt Éva közlése nyomán (Lázár 2001: 103). Az epikus énekek műfaji jellemzőinek bővebb kifejtésére Schmidt Évának abban a könyvben volt alkalma, mely halála után négy évvel jelent meg a beloarszkiji archívum gondozásában (Schmidt–Pjatnikova 2006). A műfaj neve 'énekes mese v. mesés ének' (*arəŋ mós* v. *móisəŋ ar*), és Schmidt Éva szerint az északi obi-ugoroknál ismert. A kötetben azonos tartalmú történetek is szerepelnek énekes és prózai előadásban, azt illusztrálva, hogy egy-egy szüzsé többféle formában megjelenhet a folklórban.

A szurguti énekek is magukon hordozzák az énekes mese műfajának a jellemzőit, bár a terminust nem hallottam szurguti területen. Ott minden mitikus tárgyú epikus ének *лӓһәлӓр*. Hogy a képet még tovább bonyolítsuk, el kell árulnunk, hogy ezzel a terminussal nevezik meg a medveünnepi színjátékokat is.

A szövegek tartalmi jellemzői

A jávorszarvas hatlábú volta és csillagképpé válása a legtöbb szövegben szerepel. Az összehasonlító elemzés eredményeként megállapíthatjuk, hogy a hatlábú jávorszarvas speciálisan obi-ugor motívum, más népek folklórában nem jelenik meg. Reguly manysi szövegei más kapcsolatokat is mutatnak. Az 1. számú mindegyiktől különbözik, mert a jávorbika nevében szól. Ez a medveünnepen felhangzó egyéb állaténekekkel (a bagoly, a kakukk, a daru stb. éneke) mutat rokonságot. Fontos motívuma, hogy a jávort az isten adta az

embernek eledelül, és ezért vadászatát és fogyasztását szigorú szabályok kísérik. A 2. számú, Reguly és Munkácsi által gyűjtött ének pedig azokkal az eredetmondákkal mutat rokonságot, melyekben a szarvasűzés révén új hazát találnak a vadászok. Ebbe a típusba tartozik a vizsgált szövegek közül a 4. számú Pápay-féle obdorszki hanti mese, valamint a 16. számú Csemeyecov gyűjtötte északi manysi mese. A Kannisto-féle töredékben a vadász mind a négy lábát levágja az állatnak, tehát – talán tévesen – itt nincs szó hatlábú jávorról. A másik töredékben (12. szám) a szövegelemzés a hatlábú jávorra utal, de nem került sor a téma kifejtésére. Ez utóbb említett énekekben nincs szó a vadász személyéről sem. A vadász nincs megnevezve az első Reguly-énekekben sem, abban, mely – egyedülállóan – a jávorbika nevében szól. A többi énekekben legalább közvetve utalás történik a vadász személyére.

A második Reguly-énekekben két vadász szerepel, akik egymás társai. Az egyik *Szárnyas Pasker*, ő megjelenik a Kannisto gyűjtötte manysi énekekben is. A *Pasker* (Kannistónál, Pápaynál és Csemeyecovnál *Paster*) szót nem szokták lefordítani, de a jelentése a kondai manysiban ‘rozsomák’, s ez az állat totemósként is ismert az obi-ugor nyelvterületen. Ennek alapján kapcsolta össze Lükő Gábor az Urál-vidéki sziklarajzon látni vélt jávor–rozsomák összecsapást a manysi énekekkel (Lükő 1962: 435). Az itt vizsgált szövegek közül a 4. és a 16. számúban Szárnyas Paster és Lábas Paster vadászik együtt, a szárnyas a gyorsabb, ő ejti el a jávorszarvast (mely nem hatlábú, és nem válik csillagképpé), s a Paster nép a szarvas nyomát űzve talál új hazára (Lukina 1990: 432–433, Pápay 1910: 166–169). Ezt a mítoszt dolgozta fel Jankovics Marcell „Ének a csodaszarvasról” című animációs filmjében, melyből képekonyv is készült (Jankovics 2001). Az ő elképzelésében a Szárnyas Paster sas, a Lábas pedig rozsomák. A Paster nép és a rozsomák mint állatős és antropomorf vadász összefüggése azonban több szempontból problematikus, nem szabad egyszerűen összekapcsolni őket, hangsúlyozza Nagy Zoltán (1999: 87). A második Reguly-énekekben Szárnyas Pasker társa *Véres-kezü-emberfi*, aki a Munkácsi-féle manysi énekekben egyedül ejti el a jávort. A „véreskezü” jelző Munkácsi szerint azt jelenti, hogy jó vadász, olyan gyakran jut zsákmányhoz, hogy a kezén meg sem tud száradni a vér. Ez a jelző azonban párhuzamba hozható azokkal a mesehősökkel is, akik kézből kiserkedt vérből születtek (Honti–Rusvai 1977: 223, Nemiszova–Szkribnik 1995: 116). Munkácsinál a hős még egy jelzőt kap: *Véreskezü mos-emberfi*, és így kapcsolatba hozható a Pápay gyűjtötte északi hanti változat vadászával (5. számú szöveg), aki egyszerűen csak *mos-férfi*. A 15. számú, Csemeyecov gyűjtötte északi manysi szövegben a jávorszarvast elejtő *mos-férfi* még csecsemő. Tudvalevően a *mos* az egyik obi-ugor frátria neve, a *mos-férfi* pedig a frátria őse (Steinitz 1980: 97). Szintén a *mos-férfi* ejti el a hatlábú jávort a Rombandejeva által feljegyzett szoszvai manysi (8. szám) és a kazimi hanti (10. szám) változatban. Ezekben a szövegekben szó esik arról is, hogy a Tejút a *mos-férfi* sínyoma.

Az irtisi hanti változatban (14. szám) a vadász *tuyk-pox*, azaz ‘Szellemfi’, a juganiban (11. szám) *kān-iki*, azaz ‘Fejedelem-öreg’, a tromaganiakban (9. 12. 13. szám) *tōrəm-aj-pāyəl*, ‘Isten kisebbik fia’, a vaszjuganiban (20. szám) Torum fia. Mindegyik azonosítható a Világügyelő férfival, és tulajdonképpen a *mos-férfi* is ide sorolható, hiszen a Világügyelő a *mos* frátria őse is. A tromagani változatokban megint két vadász szerepel: az istenfiút elkíséri az apósa is, de nem mint segítőtárs, hanem mint ellenlábás. El is nyeri majd méltó büntetését – örökre eltéved az erdőben. Más forrásokból (Munkácsi 1910: 099–0100) tudjuk, hogy a Világügyelőnek kilenc felesége volt, ezek közül egynek volt gonosz apja, ez az Alvilági fejedelem – de nem kell erőltetnünk a párhuzamot.

A 17. számú, színjai hanti szövegben a vadász *Torsztor*, a 18.-ban, a vahi változatban pedig

három vadász szerepel: az egyik a Vah folyóról, a másik az Obról a harmadik a Jenyiszejről való. A csillagképben mindhárom vadász megjelenik, sőt az elhajított bográcsuk is. Szinte szó szerint megegyező történetet idéz Holmberg a ketektől, a három vadász ott: egy tunguz, egy ket és egy orosz (Harva 1933: 130–131, Holmberg 1964: 426).

A fordítás buktatói

Részletes és alapos elemzésre csak az eredeti nyelvű szövegek alkalmasak. Sokszor tapasztalom, hogy nehéz dolga van annak, aki olyan kultúrát kutat, melynek nem aktív résztvevője, ráadásul más az anyanyelve is. A félreértések szinte elkerülhetetlenek. Ha a gyűjtőnek nincs alkalma mindent részletesen értelmeztetni az adatközlővel, utólag könnyen tévedhet, a félrefordítása pedig később önálló életet kezd élni. A most elemzett szövegekben is több példát találhatunk erre. A Reguly gyűjtötte jávorének egyik kifejezését (*nakiŋ nārap ne*) Munkácsi először *ízelt* (azaz tagolt, több részből álló) *cipőjű nő*-nek fordította (Munkácsi 1896: 301), azt vélvén, hogy a *nakiŋ* szó töve a *nak* 'íz, tag' szó. Később korrigálta ezt a tévedését, mondván, hogy itt tulajdonképpen arról van szó, hogy menstruáló nő nem ehet a jávor húsból, mert akkor veszélyeztetni férjének vadászszerencsését. Tehát a szó inkább a *nakne pats* 'bűnbe esik' kifejezéssel hozható összefüggésbe. Az obi-ugorok elképzelése szerint a nő legtisztátalanabb része a cipőtalpa, ezért a helyes fordítás: *bűnhődéshozó cipőjű nő*. A korrekció megjelent Munkácsi következő kötetében (Munkácsi 1910: 0315), valamint a jegyzeteket tartalmazó kötetben (Munkácsi–Kálmán 1962: 211–212), de nem jutott el Nagy László költőhöz, amikor műfordítását készítette. Az *ízelt cipőjű nő* kifejezés sutaságát ő is érezhette, ezért a műfordításban (Domokos 1975: 46, Kálmán 1980: 346–347) *varrott cipős nő* szerepel. Bármennyire szép a fordítás, az ének értelme homályban marad.

Pápay József közlésében (5. szám) is van egy apró hiba, amit Pápay maga már nem tudott korrigálni korai halála miatt. Történetében az égi vadász az Urál felső végétől az alsóig úzi a jávorszarvast. Az alsó végét Pápay egy helyen az Urál *déli* végének fordítja. (Lehetséges, hogy ugyanez a hiba fordul elő a 17. számú szövegben is, de az eredeti híján nem tudjuk ellenőrizni.) Viszont a nyugat-sibériai népek, akik az Urál hegységet nem a térképről, hanem a valóságban ismerik, és azt tapasztalják, hogy minden folyó észak felé folyik, másként képzelik a fent és a lent fogalmát, mint mi. Számukra az Urál alsó vége északon van. A jávorszarvasmítosz egyéb változataiban is a szarvasüldözés dél–észak irányban történik.

Az orosz nyelvű reprezentatív obi-ugor mítoszkötetben (Lukina 1990) is vannak félrevezető értelmezések. A szurguti hanti mitikus énekekben és mesékben például a majdan megjelenő emberekről a „cirbolyatoboz-bábuk, fenyőtobozbábuk” kifejezést használják. Ezzel a kifejezéssel az alábbiakban bővebben foglalkozunk, most csak azt említem meg, hogy számomra ismeretlen okból Lukina kötetében az orosz fordításban a „fehér bábu, fekete bábu” kifejezés szerepel (Lukina 1990: 68), s az egyes szövegrészekhez fűzött magyarázatok is a kontextus ismeretének hiányáról tanúskodnak.

A Juha Pentikäinen által közölt szövegek (19. szám) többlépcsős fordítási processzus eredményei (hanti–orosz–angol–finn), s nehéz ellenőrizni, hogy hol kerültek bele a feltételezett eredetitől eltérő kifejezések. Nem jávorszarvasról, hanem rénszarvasról van benne szó (az angol változatban mégis: *elk*). Az eredeti szövegekben a hős a vadászat végén a sítotjával rajzolja az égre a jávorszarvas képét, Pentikäinen fordításában viszont a varázspálcájával (fi. *taikasauva*, a. *magic staff*). A hős apósát gonosz varázslónak (fi. *ilkeä noita*, a. *evil sorcerer*) nevezi a mesélő,

ilyen kifejezés sincs az eredeti szövegekben. A hős apja, Torum az Ég istene, nem pedig, ahogy a fordításban szerepel, fi. *Maan jumala*, a. *God of Earth*.

A szurguti hanti szövegek összehasonlító elemzése

A szurguti hanti területen gyűjtött négy szöveg összehasonlítása alkalmas arra, hogy rávilágítsunk a prózai és az énekelt műfajok különbségeire, az énekelt műfajok nyelvi kötöttségeire, archaizmusára.

A stilisztikai különbségek az egyes műfajok funkciójából adódnak. A prózai narráció sokkal szabadabb, mint az ének. Igaz ugyan, hogy a mitikus mesék előadásához is kapcsolódnak tilalmak. Csak naplemente után szabad mondani őket, valamint nem szabad félbehagyni, hanem ha egyszer elkezdték, végig kell mondani. A cselekmény szövése, a szavak megválasztása azonban a mesélőtől függ. Az énekek autentikus előadási alkalma viszont a medveünnep, mely már eleve szakrális esemény. Az énekek egyes szám 1. személyű előadásmódjából következik, hogy az énekes nem a maga nevében szól, hanem rajta keresztül a bálványszellem szólal meg – ezért az előadó nem változtathat, ragaszkodnia kell a hagyományokhoz, mindent úgy kell továbbadnia, ahogyan kapta. Ha az ének nyelvi-folklorisztikai gyűjtés keretében hangzik el, tehát nem szakrális keretek között, akkor sem szabad rajta változtatni.

A négy szurguti szöveg: egy mese, egy énektöredék és két ének. Közülük három egy családból származik, s a negyedik is azonos nyelvjárásterületről, azonos kultúrkörből. A mesélők, illetve énekesek feltételezhetően azonos kollektív ismeretekkel rendelkeznek a jávorszarvasról. A szövegekben viszont ezeknek az ismereteknek csak bizonyos része jelenik meg.

Látszólag a legtöbb ismeretet a prózai változat árulja el (9. szám), hiszen műfaja alkalmas a részletező magyarázatra. Leírja a főhős családi körülményeit, a szarvasúzás különböző fázisait, a szarvasvadászat következményeit. Mivel azonban ez a mese többszörös cenzúrán ment keresztül, mire nyomtatásban megjelent, mitológiai töltése meggyengült. Említettem, hogy ezt a mesét Honti László gyűjtötte az 1970-es évek derekán, Leningrádban. Egy ottani főiskolai hallgató vette magnetofonra az apja meséjét, és diktálta le, valamint értelmezte a gyűjtő számára. A prózai elbeszélés eleve kevesebb szakrális nyelvi elemet tartalmaz, s elképzelhető, hogy bizonyos kifejezéseket az érthetőség kedvéért hagyott el az adatközlő. Szembetűnő például, hogy a jávorszarvasnak csak körülírással neve szerepel a mesében, *kūrəŋ wájəŋ* 'lábás állat', míg az énekekben nevével szólítja a vadász, *ńōw* 'jávör', sőt *tōrəm ńōw* 'égi jávör', az állandó jelzője pedig vagy *məkkələ punpi* 'varjúbogyó (színű) szőrű', vagy pedig *kut kōtəp-kūrəp* 'hatkező-lábú'. Ezek az állandó jelzők mindhárom szurguti énekekben előfordulnak. A főhős apósa a prózai változatban egyszerűen csak *upəl iki* 'apósa', az énekekben viszont (13. szám) egész éneksort kitöltően és gyakran ismétlődően *jiməltə sirpi upəm iki* 'rejtőzködő rokonságú apósom-öreg', utalva ezzel az após és a vő közötti szemérmes viselkedési szabályokra (vö. Csepregi 1997c: 450.)

Nemcsak az énekekben, hanem a szurguti területen más mitikus mesékben is a később megjelenő emberekre a *nəŋər pǎki*, *pew pǎki* 'cirbolyatoboz-bábu, fenyőtobozbábu' kifejezéseket használják, utalva ezzel egyrészt az emberek sérülékenységre, másrészt arra, hogy az emberek az égből nézve az istenek szemével apró figuráknak látszanak. A Honti gyűjtötte

mesében viszont következetesen csak *ruí-kántəy jáy* ‘orosz-hanti emberek’ szerepelnek, s a tobozbábuk csak egyszer, szinte véletlen fordulnak elő.

Az egyes szám 3. személyű narrációnak köszönhetően viszont meg van nevezve a mese hőse, *törəm aj päy*, isten kisebbik fia. Az énekekben, ahol a mesehős egyes szám 1. személyben beszél, csak következtetni tudunk a személyére, illetve mind az énekes, mind a hallgatók tudják, hogy kiről van szó. Az énekek drámai, szaggatott előadásmódja és töredékessége ellenére a mítosz a maga teljességében jelenik meg a beavatottak előtt. A beavatottság a közösség közös ismereteiből adódik.

Mindegyik szövegre jellemző a vadászat realiztikus leírása. A vadász télen, sítalpon, erdőkön és hegyeken át űzi zsákmányát, befagyott folyókon és tavakon keresztül. A jávort nyíllal ejti el, s amint illik, megnyúzza és feldarabolja. A vadász útja földrajzilag is nyomon követhető. Az egyes folyóknak vagy a köznyelvi neve szerepel pl. *as* ‘Ob’, *Ληγαλ* ‘Irtis’, *törəm λör* ‘Numto’ vagy éneknyelvi neve. Egy-egy név jelentését tudták az adatközlők, pl. *vörösfenyő nép veszélyes vize* ‘Jugan’, másét nem, pl. *szeszélyes női könny táplálta tó*.

A vad és a vadász párharcára jellemző, hogy kölcsönösen igyekeznek kifárasztani egymást. A 9. és a 13. számú szövegben a vadász nyila hegyével böködi a jávort, így ösztökéli gyorsabb futásra. A 9. és 11. szövegben a szarvas hűlt (fagyott) nyomát üti nyilával, s ekkor a magyar olvasónak óhatatlanul eszébe jut az a szólás, amit a hiábavaló üldözésre használunk: „bottal ütheti a nyomát”. A szarvasűzés állandó motívuma az is, hogy előbb kidőlt, majd hótól meghajlott fán ugrik át a vad és a vadász. Bizonyos éneksorok, kifejezések pedig változatlanul ismétlődnek minden énekben, bizonyítván, hogy azonos eredetűek, pl. *sítalp alá való síkos szél* (a sebesség kifejezésére), *mintha halrekeszték oszlopai lennének leverve* (azaz a szarvasnak csak a nyomai látszanak), *hallevestől csobogó hasú* (gyenge legény), *csontjaim még nem égtek el* (nem fáradtam el) stb. Ezek a valószínűleg csak a jávorszarvasmítoszhoz kapcsolódó sorok olyankor is felidéznek a hagyományokat jól ismerő előadóban és közönségében az egész éneket, ha maga a cselekmény csak töredékesen jelenik meg.

Az obi-ugor énekek poétikájához hozzátartozik a töltőelemek használata. Ezek vagy egytagú szavak vagy jelentés nélküli szótagok. A szavak elé vagy mögé rakott, vagy akár a szó közepébe beékelte töltőelemek azt szolgálják, hogy a szöveg hangsúly és a zenei hangsúly egybeessen. Egyes töltőszók az igei sor végén a mondat végét jelzik – ez egy hosszú, több sorra kiterjedő mondat esetében nagyon fontos lehet. A jelentés nélküli töltőelemekből összeállt teljes éneksorok pedig a tartalmi tagolást segítik elő, a cselekmény egyes részeit választják el egymástól (vö. Csepregi 1997b). A szurguti énekek közül a 11. és a 13. számú énekben vannak töltősorok, a 12.-ben viszont, mely egyébként is kitér a recitáló dallamával, nincs. Itt viszont szinte töltősorként bukkan elő újra meg újra a *makkəla punpi törəm nőw* ‘varjúbogyó színű égi jávor’ szövegsor.

Az énekekben számos olyan archaikus nyelvi elem van, melyeket a köznyelvben már nem használnak. Ilyenek az igeként használt igenevek állítmányi funkcióban, a *-η* képzős igenév, a passzív ige felszólító módja stb. Bizonyos szavak, kifejezések is csak az énekekben fordulnak elő. A 13. számú énekben a ‘mindenütt világos lett’ jelentést a következő három sor fejezi ki: másnap reggel megvirradt / arcon (= elől) megvirradt / háton (= hátul) megvirradt. Amikor ezeket a sorokat fordítottuk, segítők, az adatközlő férje azt mondta, hogy ezek a szavak ma már semmit sem jelentenek, az istenek nyelvéből maradtak az énekben. Az istenek nyelvéből, akiktől az éneket tanultuk.

A szövegek forrásai

(a tétel végén a szövegnek a táblázatban szereplő sorszáma és a forrás rövidítése)

- CSEPREGI Márta 1998. Szurguti osztják chrestomathia. Szeged: Studia Uralo-Altaica Supplementa 6. **(11. Chr)**
- CSEPREGI Márta 2003. Egy tromagani osztják jávorének. In: Bakró-Nagy Marianne – Rédei Károly (szerk.): Ünnepi kötet Honti László tiszteletére. Budapest, 80–87. **(13. HL)**
- HONTI László 1978. Tromagani osztják szövegek. Nyelvtudományi Közlemények 80: 127–131. **(9. NyK)**
- KANNISTO, A. & LIMOLA, M. 1951. Wogulische Volksdichtung I. Helsinki: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 101. **(6., 7. WvD)**
- KULEMZIN, V. M. (red.) 2000: [Кулемзин В. М.] Мифология хантов. Энциклопедия уральских мифологий III. Томск: Изд. Томского Университета. **(10. HM)**
- KULEMZIN, V. M. & LUKINA, N. B. 1973. [Кулемзин В. М. и Лукина Н. Б.] Легенды и сказки хантов. Томск: Издательство Томского Университета. **(18. Luk1)**
- LUKINA, N. B. 1990. (red.) [Лукина Н. Б.] Мифы, предания, сказки хантов и манси. Москва: Наука. **(15–17. Luk2)**
- MUNKÁCSI Bernát 1896. Életképek. Vogul népköltési gyűjtemény IV. Budapest. **(1–3. VNGy)**
- NAGY Zoltán 1999. A jávorszarvas – egy hanti áldozati tárgy ürügyén. In K. Benedek & E. Csonka-Takács (szerk.): Démonikus és szakrális világok határán. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet 72–91. **(20. NZ)**
- NAGY Zoltán 2007. Az őseink még hittek az ördögökben. Vallási változások a vaszjugáni hantiknál. Budapest: L'Harmattan. **(20. NZ)**
- PÁPAY József 1910. Északi osztják nyelvtanulmányok. Finnugor Füzetek 15. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. **(4. ÉONyT)**
- PÁPAY József 1992. Regék és regetöredékek. Vértes Edit (szerk.) Pápay József osztják hagyatéka. Debrecen: Bibliotheca Pápayensis V. **(5. BiblPáp)**
- PATKANOV, Serafim 1897. Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volkpoesie I. St.Petersburg. **(14. Patk)**
- PENTIKÄINEN, Juha 1995. Saamelaiset – pohjoisen kansan mytologia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. **(19. JP)**
- PENTIKÄINEN, Juha 1997. Shamanism and Culture. Helsinki: Etnika CO. **(19. JP)**
- PENTIKÄINEN, Juha 1998. Samaanit. Pohjoisten kansojen elämäntaistelu. Helsinki: Etnika OY. **(19. JP)**
- ROMBANDEJEVA, Je. I. 2005. Мифы, сказки, предания манси (вогулов). Москва, Новосибирск: Наука. 304–305. **(8. Pamj)**
- SIKALA, A-L. & NAPOLSKIKH, V. & HOPPÁL, M. 2006: Khanty Mythology. Encyclopaedia of Uralic Mythologies 2. Budapest–Helsinki: Akadémiai Kiadó – Finnish Literature Society. **(10. HM)**

Irodalom

- BARTHA Lajos 2007. Hol az égi csodaszarvas? *Finnugor Világ* XII/4: 16–20.
- CSEPREGI Márta 1997a. Mutatványok a szurguti osztják folklór műfajaiból. In: Lázár Katalin (szerk.): *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Néprajzi Múzeum Budapest: 59–104.
- CSEPREGI Márta 1997b. Szurguti osztják medveünnepi énekek nyelvi jellemzői. *Folia Uralica Debreceniensia* 4: 53–59.
- CSEPREGI Márta 1997c. Adalékok a szurguti osztják rokonságnevek kérdéséhez, *Magyar Nyelv* 93: 446–451.
- CSEPREGI Márta 2005. The Elk Myth in Ob-Ugrian Folklore. In: Pentikäinen, Juha – Simoncsics, Péter (ed.): *Shamanhood an endangered language*. Novus forlag – Oslo: 99–120.
- CSEERNYECOV, V. N. 1949. Adalékok az obi-ugorok nemzeti szervezetének történetéhez. Budapest.
- CSEERNYECOV, V. N. 1980. Az Urál vidéki sziklarajzok jelentése és rendeltetése. In: Hoppál Mihály (szerk.): *A Tejút fiai*. Budapest: Európa 106–135.
- DEWOS = STEINITZ, Wolfgang (1967–1993): *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache*, 1–15. Lieferungen, Berlin, Akademie Verlag.
- DOMOKOS Péter (szerk.) 1975. *Medveének. A keleti finnugor népek irodalmának kistükre*. Budapest: Európa.
- ERDŐDI József 1970. *Uráli csillagnevek és mitológiai magyarázatuk*. Budapest: A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 124.
- GEMUJEV, I. N. (red.) 2001. [Гемуев И. Н.]: *Мифология маньси. Энциклопедия уральских мифологий II*. Издательство Института Археологии и этнографии СО РАН, Новосибирск.
- GRIGOROVSKII, N. P. 1884. [Григоровский Н. П.] *Описание васюганской тундры. Записки Западносибирского Отдела Русского Географического Общества VI*. Томск.
- GRIGOROVSKII, N. P. 1882. [Григоровский Н. П.] *Предания нарымских инородцев о созвездии «лось»*. Томские губернские ведомости 31. Томск.
- HARVA, U. 1933. *Altain suvun uskonto*. Porvoo–Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- HAUTALA, J. 1947. *Hiiden hirven hiihdäntä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HOLMBERG (=Harva), U. 1964. *Finno-Ugric, Siberian. Mythology of All Races IV*. New York: Cooper Square Publisher, INC.
- HONKO, L. & TIMONEN, S. & BRANCH, M. & BOSLEY, K. 1993. *The Great Bear. A Thematic Antology of Oral Poetry in the Finno-Ugrian Languages*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- HONTI L. & RUSVAI J. 1977. *Pimi osztják szövegek*. *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 223–227.
- HORVÁTH Csilla 2007: *A jávorszarvas az ugor nyelvekben és az ugor népek vallásos elképzeléseiben*. *Finnugor Világ* XII/1: 11–15.
- JANKOVICS Marcell 1985. *Csodaszarvas a csillagos égen*. In: Szombathy Viktor (szerk.): *Az őshazától a Kárpátokig. Panoráma: 200–244*.
- JANKOVICS Marcell 2001. *Ének a csodaszarvasról*. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- JANKOVICS Marcell 2004. *A Szarvas könyve*. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- KÁLMÁN Béla (szerk.) 1980. *Leszállt a medve az égből. Vogul népköltészet*. Budapest: Európa könyvkiadó.

- KANNISTO, A. & LIIMOLA, M. & VIRTANEN, E. A. 1958. *Materialen zur Mythologie der Wogulen*. Helsinki: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 113.
- KARJALAINEN, K. F. 1927. *Die Religion der Jugravölker III*. Folklore Fellows Communications No. 63.
- KARJALAINEN, K. F. 1918. *Jugralaisten uskonto*. Suomensuvun uskonnot III. Porvoo: WSOY.
- KULEMZIN, V. M. 1984. [Кулемзин В. М.] *Человек и природа в верованиях хантов*. Томск: Издательство Томского Университета.
- KUUSI, M. & BOSLEY, K. & BRANCH, M. 1977. *Finnish Folk Poetry. Epic. An Antology in Finnish and English*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- LÁZÁR, Katalin 2001: *Three Surgut variants of the Ob-Ugrian song of the moose*. Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum, Pars VIII: 103–108. Tartu.
- LUKINA, N. B. & KULEMZIN, V. M. 1992. [Лукина Н. Б. и Кулемзин В. М.] *Знакомьтесь: Ханты*. Новосибирск: Наука.
- LÜKÖ Gábor 1962. *A jávorcsillag-mítosz ábrázolása az Urál-vidéki sziklarajzokon*. Ethnographia 73: 432–443.
- MUNKÁCSI Bernát 1910. *Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi II*. *Vogul népköltési gyűjtemény II*. Budapest.
- MUNKÁCSI B. & KÁLMÁN B. 1962. *Vogul népköltési gyűjtemény IV/2*. Budapest: Akadémiai.
- MUNKÁCSI, B. 1995. *Vogul Folklore*. Selected and edited by Sadvoszy, O. J. & Hoppál, M. ISTOR Books 4. Budapest: Akadémiai Kiadó, Los Angeles: International Society for Trans-Oceanic Research.
- MK* = MUNKÁCSI Bernát – KÁLMÁN Béla (1986): *Wogulisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NEMISZOVA, Je. A. & SZKRIBNIK, Je. K. (szerk.) 1995. [Нёмысова Е. А., Скрибник Е. К.] *Сказки народа ханты*. Санкт-Петербург: Альфавит.
- OKLADNIKOV, A. P. – MARTINOV, A. I. 1983. *Szibériai sziklarajzok*. Budapest: Corvina.
- PETRUHIN, V. Ja. 2005. [В. Я. Петрухин] *Мифы финно-угров*. Москва: Астрель АСТ Транзиткнига.
- ROMBANDEJEVA, Je. I. 1991. [Ромбандеева, Е. И.] *Душа и звёзды*. Ленинград–Ханты-Мансийск.
- ROMBANDEJEVA, Je. I. 1993: *История народа манси (вогулов) и его духовная культура*. Surgut: Северный дом.
- SCHMIDT, E. – PJATNIKOVA, T. P. 2006. [Шмидт Е. – Пятникова Т. П.] *Араң моньцаг – Песни-сказки*. Томск: Издательство Томского университета.
- SZOKOLOVA, Z. P. 1983. [Соколова З. П.] *Социальная организация хантов и манси в XVIII–XIX вв.* Москва: Наука.
- STEINITZ, Wolfgang 1980. *Totemismus bei den Ostjaken in Sibirien*. In G. Sauer & R. Steinitz (Hrsg.) *Ostjakologische Arbeiten IV*. Budapest: 92–107.
- VÉRTES Edit 1990. *Szibériai nyelvrokonaink hitvilága*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- VÉRTES, Edith 1997. *Die Mythologie der Uralier Sibiriens*. Egidius Schmalzriedt – Hans Wilhelm Haussig (Hrsg): *Wörterbuch der Mythologie* 30–31. Lieferung. Klett–Cotta, Würzburg.
- VOIGT Vilmos (szerk.) 1966. *A varázsdob és a látó asszonyok*. Lapp mesék és mondák. Budapest: Európa.

I. táblázat. Az eredeti nyelvű szövegek gyűjtésére és kiadására vonatkozó információk

Sorszám	Gyűjtő	Gyűjtés éve	Adatközlő	Kiadás ideje, a kiadvány jele	Nyelvjárás
1.	Reguly Antal	1844	Bahtjar	VNGy 1896	lozvai manysi
2.	Reguly Antal	1844	Bahtjar	VNGy 1896	lozvai manysi
3.	Munkácsi Bernát	1889	V. K. Nomin	VNGy 1896	szoszvai manysi
4.	Pápay József	1898/1899	?	ÉONyt. 1910	obdorski hanti
5.	Pápay József	1899	G. Torikoptin	BibIPáp. 1992	obfalusi hanti
6.	Artturi Kannisto	1904	A. I. Jutkin	WVd.1951	kondai manysi
7.	Artturi Kannisto	1906	F. Ljepifanov	WVd. 1951	pelimi manysi
8.	Je. I. Romban-dejeva	1959	M.D. Romban-dejeva	Pamj. 2005	szoszvai manysi
9.	Honti László	1976	I. St./ J.I.Szopocsin	NyK 1978	tromagani hanti
10.	T. A. Moldanova/O. Mazur	1988	K.Sz. Moldanov	HM 2000, 2006	kazimi hanti
11.	Lázár K./ Csepregi M.	1992	Petr. Kurlomkin	Chr. 1998	jugani hanti
12.	Lázár K./ Csepregi M.	1993	Ivan Szemjonov. Szopocsin	–	tromagani hanti
13.	Csepregi Márta	1996	Irina Kecsimova	HE 2003	tromagani hanti

II. táblázat. A csak fordításban közölt szövegek gyűjtésére és kiadására vonatkozó információk

Sorszám	Gyűjtő	Gyűjtés éve	Közlés nyelve	A kiadás éve, jele	Nyelvjárás
14.	Sz. Patkanov	1888	német	Patk.1897	Irtisi hanti
15.	V. Csemyecov	1926	orosz	Luk2. 1990	Szoszvai manysi
16.	V. Csemyecov	1930	orosz	Luk2. 1990	Északi manysi
17.	M. Vahrusheva	1956	orosz	Luk2. 1990	Szinjai hanti
18.	N. Lukina	1969	orosz	Luk1. 1973	Vahi hanti
19.	J. Pentikäinen	1990	finn, angol	JP 1995, 1997	Tromagani hanti
20.	Nagy Zoltán	1992	magyar	NZ 1999, 2007	Vaszjugani hanti

III. táblázat. Az eredeti nyelvű szövegek tartalmi jellemzői

Sor-szám	Nyelv-járás	Előadás-mód	Narráció-személye	Vadász	Hatlábú jávor	Csillag-kép	Új hazát talál
1.	lozvai manysi	ének	1 Sg jávor	–	–	–	–
2.	lozvai manysi	ének	3 Sg	Szárnyas Pasker Véreskezű fi	–	–	+
3.	szoszvai manysi	ének	3 Sg	Véreskezű mos- emberfi	+	+	–
4.	obdorski hanti	próza	3 Sg	Szárnyas/ Lábas Paster	–	–	+
5.	obfalusi hanti	próza	3 Sg	Mos-ho (mos-férfi)	+	+	–
6.	kondai manysi	próza	3 Sg	Szárnyas Paster	+	+	–
7.	pelimi manysi	ének- töredék	3 Sg	Szárnyas Paster	–	–	–
8.	szoszvai manysi	próza	3 Sg	mos-χum (mos-férfi)	+	+	–
9.	tromagani hanti	próza	3 Sg	Isten kisebb fia + apósa	+	+	–
10.	kazimi hanti	ének	1 Sg vadász	kis mos férfi	+	+	–
11.	jugani hanti	ének	1 Sg vadász	Kan-iki	+	+	–
12.	tromagani hanti	ének töredék	1 Sg vadász	?	–	–	–
13.	tromagani hanti	ének	1 Sg vadász	Isten kisebb fia + apósa	+	+	–

IV. táblázat. A csak fordításban megjelent szövegek tartalmi jellemzői

Sor-szám	Nyelvjárás	Előadás-mód	Narráció személye	Vadász	Hatlábú jávor	Csillag-kép	Új hazát talál
14.	Irtisi hanti	próza	3Sg	Tuηk-poz szellemfi	+	+	-
15.	Szoszvai manysi	próza	3Sg	mos-χum mos-ember	+	+	-
16.	Északi manysi	próza	3Sg	Szárnyas Paster	-	-	+
17.	Szinjai hanti	próza	3Sg	Torsztor	-	+	-
18.	Vahi hanti	próza	3Sg	3 szárnyas vadász	-	+	-
19.	Tromagan	próza	3Sg	Torum fia	+	+	-
20.	Vaszjugani hanti	próza	3Sg	Torum fia	+	+	-